
VITA

BAL-JOBB

Körösényi András *Bal és jobb. Az európai és a magyar politikai paletta* című vitaindító tanulmányát folyóiratunk 1993/3. száma közölte. A vitaindító alapján a Magyar Politikatudományi Társaság 1994. február 28-án vitát szervezett. Az alábbiakban a szerkesztőségnek írásban megküldött hozzászólásokat, valamint Körösényi András válaszát közöljük. Folyóiratunkban a vitát ezennel lezártuk.

ARATÓ ANDRÁS

Megjegyzések Körösényi András tanulmányához

A magyar választási hadjáratban a bal, jobb, illetve közép kategóriája ismét nélkülözhetetlen iránytűként szolgált az újságíróknak, szavazóknak, sőt maguknak a pártoknak is. Ennek ellenére távolról sem tisztázott, hogy milyen értelemben – ha egyáltalán – használhatjuk ezeket a megkülönböztetéseket. Jóllehet a bal- és jobboldal dichotómiája korántsem idejétmúlt – amint néhány éve még sokan állítottuk –, szembeállításuk ma sokkal inkább félrevezető, mint valaha. Mert mit kezdünk azzal a tagadhatatlan ténnyel, hogy amit Prágában jobboldalként (liberáldemokrata reformizmusként) jelölnek meg, az Moszkvában baloldalnak minősül? Vagy mit gondoljunk a számos országban fellelhető vörös–barna szövetségekről, amelyeknek egyike az orosz parlamentet is uralni látszik? Nem kellene-e tudomásul vennünk, hogy ma már csak bizonyos, rendkívül sajátos körülmények között érvényes az a régi, a pártokat egyetlen egyenes mentén elhelyező felfogás, melyben a bal a piacgazdaságba való állami beavatkozást, tekintélyuralom-ellenes (más néven liberáldemokratikus) politikát, szekularizmust és internacionalista szemléletet jelent, a jobb pedig liberalizmust a gazdaságban, államközpontúságot a politikában és a vallási, nemzeti értékek előtérbe állítását? A bal és a jobb e hagyományos szembeállítására legfeljebb az angol-amerikai országok klasszikus kétpártrendszerében és még néhány, kevésbé polarizálódott többpárti berendezkedésben, például az egyesítés előtti Nyugat-Németországban vált be. Máshol a politikai paletta már láthatóan nem rendeződik el ilyen takarosán a bal–jobb tengelye mentén, amint ezt a legtöbb kommunista (tekintélyuralmi baloldali) és számos liberális (liberáldemokrata, szekuláris jobboldali) párt esete is bizonyítja. Ezért talán helyesebb lenne a pártokat nagy általánosságban nem egyetlen, hanem több lineáris

dimenzióban vizsgálni. Például egy gazdasági és egy politikai tengelyen elhelyezni a tekintélyelvű „baloldalt” (jobb-bal), a demokratikus „baloldalt” (bal-bal), a demokratikus „jobboldalt” (bal-jobb) és a tekintélyelvű „jobboldalt” (jobb-jobb). És első pillantásra egyáltalán nem magától értetődő, hogy az iménti besorolások közül csupán kettő minősülhet „következetesnek”. Mert, tesztem azt, a szociáldemokrácia ebben a felosztásban „sokkal következetesebben baloldali”, mint a sztálinizmus, noha általában ez utóbbit szokás „baloldalibbnak” tekinteni.

De talán magának az egyenesnek a metaforája az, ami félrevezető. A jobb és a bal nemcsak a totalitárius pártok és rendszerek szélsőséges esetében találkozik. A paternalista, állami beavatkozást hirdető jobboldal vajon balra vagy jobbra helyezkedik-e el a gazdasági liberalizmust támogató jobboldaltól? Elvégre az előbbi diktatórikusabb, tehát „jobboldalibb”, ugyanakkor a fokozottabb újraelosztás híve, amiért is „baloldalinak” tekinthető. És a keresztényszocializmus a világi liberalizmus jobb vagy bal felén található-e? És a kommunizmus a szociáldemokráciához képest, vagy a fasizmus a konzervativizmushoz képest merre tájolandó? Nem csak a szélsőségek tartanak egymás irányába, úgy tűnik, hogy az imént említett pártok egyszerre számítanak egymás bal- és jobboldali szomszédjának. Ez pedig egyenes vonalon nem, csupán egy körön lehetséges. Kizárólag az egydimenziós vizsgálat sokszempontúvá tétele segítheti elő, hogy valamennyi párt helyét meghatározzuk a másikhöz képest – a keresztül-kasul felrajzolódó számtalan törésvonal mentén. Az ilyesfajta elemzés azonban mindenképpen érvényteleníti a bal–jobb szerinti megkülönböztetést. Hiszen a számtalan tengely közül – kérdezhetnénk – melyiket tartjuk az „igazi” bal–jobboldalinak? A gazdasági tengelyt? A demokrácia mellett elkötelezettséget? Vagy a vallási és nemzeti identitásra választ adó kulturális világszemléletek skáláját? Ám az is meglehet, hogy a vallási és a nacionalista elkötelezettséget egymástól függetlenül kell megítelnünk. Ha a kulturális tengelyt tartjuk a legfontosabbnak, és vonalát a hagyomány és a modernitás kötött húzzuk meg, akkor biztosak lehetünk-e abban, hogy következetesen kapcsoljuk össze a neotradicionális elemeket? Ha nem, akkor vajon a vallási elkötelezettség *vagy* a nemzeti partikularizmus jelöli-e ki majd a jobboldalt, és a szekularizmus *vagy* a kozmopolitizmus határozza-e meg a bal? Végül: vajon egyedül a társadalomtudósok hivatottak meghozni a megfelelő döntést egy ilyen erősen politikai színezetű kérdésben? És ha a társadalomtudósok megállapították, hogy a bal- és a jobboldal végérvényesen széthullott, feltétlenül tartanunk kell-e magunkat véleményükhöz, mit sem törődve azzal a nyilvánvaló ténnyel, hogy a politikai élet szereplőinek zöme minden jel szerint továbbra is e leegyszerűsítő, egyenesvonalú, páros felosztáshoz igazodva tájékozódik, s azt nem csak a pártok helyének kijelölésére használja, hanem saját identitásának meghatározására is?

A pártokat elemző társadalomtudósok egy része kísérletet tett arra, hogy megkíméljen minket e nemkívánatos döntésektől és levegye rólunk a dualista társadalomelmélet nyűgét, mely megakadályozta, hogy a politikusok önmeghatározásukat pontosabb tudományos kategóriák – és jóval összetettebb szempontok – szerint ítéljük meg. E társadalomtudósok közé tartozik Herbert Kitschelt¹ és Körösényi András², akik az államszocializmust maguk mögött hagyó országokat vizsgálva a jobb és a bal kettősségét egymástól teljesen eltérő módon kívánják feloldani. A német kutató egy, a politikai baloldalt a gazdasági jobboldallal, illetve a gazdasági baloldalt a politikai jobboldallal összekapcsoló ügyes csavarral a politikai szociológiában jól ismert közgazdasági szemléletet eleveníti fel a jobb és a bal irányának kijelölésére a volt szocialista országok vonatkozásában. Kitschelt nem sokat törődik a politikai élet szereplői által használt fogalmakkal, melyek Körösényi szemében láthatóan nagy jelentőségre tesznek szert. A magyar politológus – a szakirodalomban egyedülállóan – voltaképpen nem tartja fontosnak (egyelőre) a pártideológiák gazdasági vonatkozásainak vizsgálatát a bal- és a jobboldal meghatározásához. Noha Körösényi tudományos kategóriákat használ, következtetéseiben mindenekelőtt a politika résztvevőinek nézeteire támaszkodik, sőt e fölöttébb jelentős, ám törvénytzerűen ellentmondásos álláspontokat a maga számára kizárólagos iránytűvé teszi.

Körösényit, Kitschelttől eltérően, nem érdeklik sem a kelet-közép-európai összehasonlítások, sem a választások előrejelzése. Miután kísérletet tesz arra, hogy bemutassa a baloldal–jobboldal szembeállításának általános alkalmazhatóságát a háború utáni Nyugat-Európában, figyelmét egyedül a magyar helyzetre fordítja. Kizárólag ez a szembeállítás (melynek nyugati vonatkozásait itt most nem fejtem ki) hordoz magában előrejelzés értékű következtetéseket. Körösényi, Kitschelthez hasonlóan, bár nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egy úgymond következtelen világnézetű párt lehetőséghez jusson, sőt minden jel arra mutat, hogy – némi kétkedéssel ugyan – feltételezi: az ilyen jellegű pártok előbb-utóbb letűnnek a színről vagy legalábbis marginalizálódnak és kevésbé központi „centrumhelyzetbe” szorulnak. (Meg kell adni azonban, hogy Körösényi el tudja képzelni a kétdimenziós politikai küzdőtér fennmaradását, tehát végső soron kevésbé redukcionista, mint Kitschelt.) Mindebből a legfontosabb, hogy a pártokat Körösényi a bal–jobb tengely mentén azonosítja, és ennek az azonosításnak sokoldalú politikai jelentőséget tulajdonít.

Körösényi a pártokat nem az önmagukról alkotott kép alapján, de nem is egy többdimenziós analitikus rendszer szerint osztályozza. Az azonosításhoz érdekes módon két, nem teljesen összeegyeztethető szempontot használ. Egyfelől merész (szerintem reménytelen) kísérletet tesz arra, hogy egyetlen összefüggő csoportba gyűjtson egy egész sor ismérvet, melyeket a konzervatív eszmeiséggel szembeállított progresszív gondolat története alapján válogatott össze, áttekintve a felvilágosodás korától a 20. századig terjedő időszakot. Ezeket az

ismérveket aztán – kétes sikerrel – a mai politikai kérdésekkel hozza összefüggésbe. Itt kell megjegyezni, hogy – mint a pártok vizsgálatából kiderül – minél több jelentős, ellentétpárba állítható politikai probléma merül fel egy társadalomban, rendszerint annál több párt lép a küzdőterre. Körösiy azonban nem ezt a következtetést vonja le, lévén hogy őszinte a belső következetesség a világnézet elengedhetetlen tulajdonsága. Úgy véli, hogy a baloldali ideológiák a modernizmus, a fejlődésbe vetett hit, a társadalmi konstruktivizmus és a politikai radikalizmus (sic!) körül szerveződnek, a jobboldaliak számára pedig a konzervativizmus, a hagyományok védelme, az utópiák és az észelvű társadalmi mérnökösködés elutasítása jelenti a vezérlő elvet. Hogy a reformizmus elvetése is a jobboldalisághoz sorolandó-e, az a magyar kutató tanulmányából nem derül ki. Körösiy, épp úgy, mint Kitschelt, ragaszkodik e különböző világnézeti elemek belső összefüggéseinek megteremtéséhez. Ám felmerül a kérdés: mégis milyen alapon tekinthető ennyi nézet és magatartás elkerülhetetlenül egymáshoz tartozónak. Éppenséggel nem a politikai szervezetek-e azok, melyek ideológiájuk, sajtójuk és propagandájuk révén egységet teremtenek a különböző, és az egyének által aztán sajátjukként elismert világnézeti elemek között? S még ha egy pártnak a siker érdekében szüksége van is arra, hogy megfeleljen egy jellegzetes személyiségszerkezet igényeinek, az már egyáltalán nem biztos, hogy a cél elérésének a világnézeti következetesség a leghatékonyabb eszköze. Feltételezem, hogy az emberek javarésze gond nélkül összeegyezteti magában a tradicionálist a modern gondolattal, és ennek megfelelően alakítja ki világszemléletét, a jóról és a rosszról formált véleményét, és ehhez igazodnak reményei és félelmei. A teljesen következetesen modern vagy hagyományos világnézeti emberek semmivel sem járnak inkább a földön, mint a következetlen, illetve vegyes nézeteket vallók. Kitschelt okfejtésére figyelemmel, képtelenség a lehetőségeket csak két következetes világnézeti struktúrára leszűkíteni, melyeknek egyike kizárja a bizonytalanságot, másika viszont nem, és kizárni két olyan következetlen szemléleti rendszert, melyeknek egyike a gazdasági bizonytalanságot politikai biztonsággal kívánja egyensúlyozni, másika pedig éppen fordítva.

Olykor azonban egyáltalán nem derül ki, hogy miféle következetességre lenne szükség egyáltalán. A gazdasági és az egyéb világnézeti elemek összekapcsolásakor például szemmel láthatóan semmi összefüggés nincs a mondjuk jellegzetesen baloldaliként megjelölt nézetek között. Kitscheltnek és Körösiyinek egyaránt fel kell tennünk a kérdést: az emberi jogok hangsúlyozása miért kapcsolódik jobban a gazdaságba való állami beavatkozáshoz, mint a gazdasági liberalizmus-hoz? A gazdasági liberalizmus egyrészt semmivel sem kevésbé modern, mint a jóléti állam, másrészt a nyugati társadalmakban – Kitschelt engedelmével – egyáltalán nem kapcsolódik a nagyobb biztonságra törekvéshez.

Annyi azonban kétségtelen, hogy Körösényi a magyar helyzet vontakozásában nem kíván jelentőséget tulajdonítani a gazdasági álláspontoknak. A nagyobb pártokat az alábbiak szerint osztályozza: MSZP–szocialista; SZDSZ–szociálliberális; Fidesz–liberális; KDNP–keresztény-konzervatív; FKgP–agrárpárt; MDF–jobboldali egységpárt. Körösényi nem fejt ki részletesen, hogy e sort milyen szempontok szerint állította össze, ám a magyar olvasó bizonyára egyetért a jellemzésekkel. Ez egyáltalán nem meglepő, tekintve, hogy egyszerűen a saját pártokról alkotott képük tükröződik bennük, csak éppen társadalomtudományi megfogalmazásban. Ennek az ösztönös jellemzésnek azonban nagy ára van. Ha például végigpillantunk a három ellenzéki párton, rögtön észrevesszük, hogy hiányzik egy valódi bal–jobboldali értékskála. Nem tisztázott – pedig nagyon fontos lenne –, hogy a kormányzó pártok közül melyik áll a bal- illetve a jobboldalon, és melyik középén.³

Ráadásul a három ellenzéki párt esetében a kritériumok, amelyek a bal–jobb tengely mentén a helyüket kijelölik furcsa módon gazdaságiak. És hogyan is lehetne másképp. Hiszen ha a Körösényi által összegzett egyéb kritériumokat tekintjük, amilyen az „államról, a politikáról, a hatalomról és az emberi jogokról” vallott felfogás, akkor az MSZP-t nem minősíthetjük baloldalinak a liberális pártoknál, még kevésbé az „emberi természetéről, a világról és a politikáról” formált „radikális, libertárius”, valamint „tekintélyelvű, konzervatív” vélemények szembeállításának alapján. A következetlenség, amely a fő törésvonalat kulturális fogalmakkal jelöli ki, az ellenzéki pártok egymáshoz való viszonyát viszont gazdasági szempontok szerint, valójában a szavazókra jellemző. Alighanem az efféle értékelésbeli bizonytalanságoknak tudható be, hogy a közvéleménykutatások rendszerint centrupártként állítják eléink a liberális pártokat.⁴

A pártok azonosításánál és osztályozásánál tekintetbe vett második szempontot Körösényi valójában a szavazók véleményére támaszkodva fogalmazta meg, a szavazókat pedig arra kérték, hogy a pártokat vagy a bal–jobb, vagy a modern–tradicionális tengely mentén helyezték el. És itt a Simon- illetve az Angelusz–Tardos-féle tanulmány eltérő eredményeivel találjuk szembe magunkat, melyek közül az utóbbiak (Bal: MSZP–SZDSZ–Fidesz–MDF–FKgP–KDNP:Jobb) alkalmasint közelebb állnak Körösényi saját nézeteihez legalábbis az első három, esetleg négy párt vonatkozásában. Fontos megjegyeznünk, hogy bár Körösényi kötelességének érzi, hogy írásaiban többször is hivatkozzon a Fidesz és az SZDSZ eltérő minősítésére (melyhez a bal–jobb irányultság pontos bemérését el nem végző, már idézett Szonda Ipsos-vizsgálat eredményeit is hozzátehetjük), arra már sehol sem tesz kísérletet, hogy tisztázza a forrásai szerint még inkább különböző három kormányzó párt feltételezett kapcsolódásait. Körösényi magabiztosan kijelenti, hogy a koalíciós pártok viszonya az ellenzékhez egyértelműen a jobb- és a baloldal szembenállását tükrözi, mind a tudományos kutatás, mind a szavazók számára. Bármennyire

is elfogadhatónak tűnik ez a vélemény, csakis a gazdasági szempontok figyelembevétele nélkül lehet ilyen következtetésre jutni. Ez talán nem is lenne baj, ha az ellenzéki pártok besorolását Körösényi nem burkoltan megfogalmazott gazdasági ismérvek szerint végeznék el. Ám ugyanazon kritériumok szerint a két liberális párt a kereszténydemokratáktól, valamint az MDF-től és a MIÉP-től egyaránt jobbra helyezkedne el.

Az azonosítás kérdésének egyfelől tudományos szemszögből, másfelől a szavazók véleménye alapján való megközelítése, az eltérő következtetések ellenére is, igen termékeny módszer. Nagy általánosságban én magam is egy dualista elmélet mellett foglalnék állás; ez leegyszerűsítés nélkül egyesítené az átfogó tudományos vizsgálatot a résztvevő nézőpontjával, tekintetbe véve ilyképpen, hogy az emberek miként határozzák meg a politikai élet szereplőit, illetve, hogy a politikai élet szereplői miként határozzák meg önmagukat és versenytársaikat. Körösényi vizsgálódásai során sajnos csupán egyetlen analitikus dimenziót vesz figyelembe, ám e szempontot szerencsére a résztvevő nézőpontjával egészíti ki. A szavazók véleményére támaszkodó osztályozás a pártok önképével összevetve több mint jóslatértékű. Az előrejelzés pedig már önmagában is éppen eléggé lényeges információ. A szavazók zöme például mind 1990-ben, mind 1992-ben a politikai spektrum közepére helyezte magát. Ám 1990-ben, amikor az emberek az MDF-et is centristának minősítették, ez sokkal több szavazatot jelentett e párt mellett, mint 1992-ben, amikor egyértelműen a jobboldali pártok közé sorolták. Nyilvánvaló viszont, hogy a koalíció megalakítása idején a szavazók véleményénél már sokkal többet nyom a latban a pártok tényleges világnézete, miként az MDF-nek a (jobboldaliként meghatározott) KDNP-vel és FKGP-vel 1990-ben kötött szövetsége is mutatja (lásd Szonda Ipsos-felmérés). A legfontosabb azonban éppen az az ellentét, amely egyrészt a pártok önmagukról és szövetségeseikről, másrészt a szavazóknak a pártokról kialakított képe között feszül. Ezt a lényeges ellentmondást elhomályosítja az igyekezet a pártok helyzetének pontos behatárolására egy különben sem egyértelmű bal–jobboldali értékskálán, ami a jelek szerint Körösényi célja. Mindazonáltal a Körösényi írásaiban rejlő kettős megközelítés, amennyiben tudatossá válna, hozzásegíthetne minket az 1992-ben történtek jobb megértéséhez, és feltárhatná az MDF-ről kialakult közvélemény megváltozásának és a kormányzópárt népszerűsége oly korai, egyébként megmagyarázhatatlan csökkenésének okát. Ha egy párt centrumpozícióban győz, ám csakhamar jobboldaliként határozza meg magát, akkor híveinek megfogyatkozása már nem olyan meglepő. Magyarországon azonban ezt a tanulságot még az MDF népszerűségének hanyatlása után sem vonták le az érintettek. A magyarországi pártok szemmel láthatóan továbbra is a közép felé törekszenek, és ez – ha más nem is – megköveteli, hogy a politikai élet bal–jobb koordináták szerint tájékozódó szereplőinek saját nézőpontjait is figyelembe vegyük. Egyedül ebből a nézőpontból tekintve

azonban nem látható be, hogy miért olyan fontos a centrumpozíció, hogy a közép milyen szempontból mondható középnek, és hogy egy sem maga, sem mások által nem centumpártnak minősített párt (nevezetesen a mai MSZP, mely az egyetlen magát nem középre helyező nagyobb politikai szervezet) milyen körülmények között tehet szert egyre növekvő támogatásra.

Körösényi megközelítésmódjának segítségével tehát adottak az eszközök a magyar politika törésvonalainak vizsgálatához, noha a magyar szerző ragaszkodása a baloldal–jobboldal ellentétéhez egyetlen, a résztvevőkéhez nagyon hasonló szempont kitüntetésével a tudományos összetettség rovására megy. Körösényi egyoldalúsága azonban hitelessé válik, ha tekintetbe vesszük, hogy a kormány és az ellenzék közti helyzet az utóbbi választási időszak jelentősebb összeütközései nyomán mindinkább polarizálódott. Körösényi éppen ebből a polarizálódásból indul ki, amikor a gazdasági szempont figyelmen kívül hagyásával, egyedül világnézeti elemekre hivatkozva elhelyezi a pártokat a baloldal–jobboldal tengelye mentén, ám azt már nem veszi észre, hogy a magyarországi politikai élet ilyenén alakulása maga is javarészt politikai döntés eredménye. Az igazság az, hogy a magyar politikai szféra kettéhasadásának vizsgálatában a gazdasági vélemények háttérbe szorítása nem egy, hanem két okból indokolt. Körösényi egyedüli okként azt az 1990-ben létrejött egyezséget jelöli meg, mely a pártok közt az államszocialista rendszer lebontására létrejött, ám e konszenzuson kívül éppilyen fontos a győztes pártnak az a döntése, hogy a választások után egy keresztény-nemzeti arculatú koalíciót hoz létre, és ennek jegyében egy egész sor, a nemzeti, hagyományos és vallásos elemeket hangsúlyozó ideológiai kampányt indít. E politikai tényező jelentőségét a szociológiai szempontú vizsgálata során is el kell ismernünk. Mindazonáltal a résztvevőknek az a képessége, hogy polarizálják a politikát, és küzdőterét egyetlen konfliktus mentén hasítsák ketté, nagyon is korlátozott. A tények akkor is hatnak, ha nem vesszük tudomásul őket: a gazdasági feszültségek jelentősége például nemcsak a gazdasági ellenétetek formájában ütközhet ki, hanem az ideológiai politizálásnak a pragmatizmussal való konfliktusában is.

A politikai küzdőtér szerkezetének felrajzolásakor Körösényi a politika szerepére hivatkozik. Ám ha hivatkozását komolyabban venné, felismerné, hogy másféle döntések másféle eredménnyel jártak volna. Körösényi például tudja, hogy 1990-ben létrejöhetett volna egy, az MDF-et, az SZDSZ-t és a Fideszt (vagy akár a centrum-jobboldalt a Fidesszel) egyesítő nagykoalíció az államszocialista rendszer utóvédjeivel és a gazdasági restauráció híveivel szemben. Nem szabad megfeledkeznünk azonban arról, hogy még a pártok is képesek tanulni. Minden jel arra mutat, hogy a leendő szavazók eltávolodtak az ideológiaiilag legharsogóbb pártoktól, és a politikai szervezeteket inkább állítólagos pragmatizmusukért részesítik előnyben; ez viszont valószínűtlenné teszi, hogy az új kormánykoalíció megalakításakor a gazdasági kérdések ismét lemaradjanak a napirendről. Itt az ideje

tehát, hogy a pártok identitásának meghatározásánál gazdasági álláspontjukat is figyelembe vegyük még akkor is, ha így nem tudjuk többé a magyar politikai életet az egyszerű bal–jobb ellentét szerint értelmezni.

Úgy tetszik, Körösiényi, Kitschelthez hasonlóan, a magyar politikai viszonyok „normalizálódását”, más szóval nyugatiasodását jósolja. Emlékezzünk rá, hogy a német kutató azt jövendölte: a piacgazdaságba való sikeres átmenet után majd Keleten is egymásra talál megint a nyugat-európai értelemben vett politikai és gazdasági bal-, illetve jobboldal. Kitscheltől eltérően Körösiényi úgy véli, hogy az első szabad választások utáni időszakban a gazdasági álláspont csekély szerepet játszik a pártarculatok kialakításában. Körösiényi azonban a jövőről is hasonlóképpen vélekedik, sőt azt állítja, hogy a nyugati típusú gazdasági-politikai kapcsolatok sokkal hamarabb fognak működésbe lépni, mint azt Kitschelt várná. Körösiényi szerint a világnézete miatt baloldalinak számító ellenzék mostanra gazdasági értelemben is a baloldalra került, elsősorban az SZDSZ szociálliberális álláspontjának feltételezett erősödése miatt. Ugyanakkor bármi is az MDF-nek mint pártnak a meggyőződése, az MDF mint kormány monetarista és restriktív gazdaságpolitikát folytat. Kirajzolódóban vannak tehát a klasszikus bal–jobb oldali felosztás körvonalai, állítólag csupán a Fidesz helyzete nem egyértelmű. Hogy megőrzik-e a fiatal demokraták ezt az identitásbeli bizonytalanságot vagy gazdaságpolitikájuk miatt jobbra, esetleg világnézetük miatt balra tolnak-e: erről Körösiényi nem bocsátkozik jóslatokba. És nem árulja el azt sem, hogy elképzelései szerint mi történhet a másik oldallal: a paternalista gazdaságot és autoriter jellegű politikát hirdető KDNP-vel. A bal és a jobb gazdasági, illetve politikai meghatározásának közeledése esetén a KDNP feltétlenül a peremre szorul vagy más pártokkal olvad össze. Az olyan pártoknak pedig, mint a KDNP-től jobbra elhelyezkedő MIÉP, vagy az MSZP-től balra álló MSZMP – mindkettőjük állam-szocialista és diktatórikus elveket vall, csak másként elegyítve –, természetesen szintén marginális pozícióba kell maradniuk annak érdekében, hogy a balt meg a jobbot összekötő egyenes vonal nehorogó körre váljék. A magyarok javarésze szemmel láthatóan ebben reménykedik. Egy rendszerellenes radikális pártnak azonban nem lesz szüksége a megerősödéshez az emberek „javarésze”re.

A pártok gazdasági álláspontjának kialakításáról szóló, Körösiényi által előadott okfejtésben még számos elem található, mellyel nem érthetünk egyet. Az SZDSZ gazdasági felfogása például nem különbözik olyan lényegesen a Fidesztől, s az sem állítható, hogy az MDF ma már valamennyi liberális pártnál erőteljesebben hajlik a gazdasági liberalizmusra. Veszélyes dolog a pártok identitását az átalakulóban lévő és kényszerpályán mozgó kormányok gazdasági intézkedéseiből levezetni. Nagyjából ugyanezt mondhatjuk el arról a négy lengyel kormányról is, mely ugyan három különböző pártból toborozta négy gazdasági miniszterét, mégis egymással megegyező gazdaságpolitikát

folytatott. Másrészt pedig az MDF soha nem támogatta szívvel-lélekkel az olyan pénzügyminisztereket, mint Rabár, Kupa és Szabó.

A fentiek ellenére, az összes lehetséges tényezőt és esetleges tévedést figyelembe véve elmondhatjuk, hogy Körösi nagyjából helyes képet ad a magyar politikai életről. Jelenleg az MDF talpon maradása javarészt attól függ, hogy sikerül-e a politikai küzdőteret a bal–jobb tengely mentén kettéosztania. Ez semmiképp sem lesz lehetséges, ha egy komoly liberális erő fennmarad. Az MDF új vezetése tehát talán a maga oldalára állítja majd a gazdasági liberalizmus erőit, akár olyan áron is, hogy határozottabban lép fel a gazdaságpolitikában populistá elveket hangoztató saját radikális jobboldali szárnya ellen. A cél érdekében azonban meg kell próbálnia a Fideszt egy olyan centrum–jobboldali szövetségbe csalogatni, mely a gazdasági liberalizmus és a nemzeti irányultságú etatizmus elvei alapján jön létre. Körösi helyesen nevezi jobboldalinak (jobboldali értelműnek) ezt a felállást, ám téved, amikor az eseményeknek az MDF, illetve valamelyik szárnya által áhított, esetleges kimenetelét a magyar politikai élet elkerülhetetlen kikristályosodási pontjának tekinti.

Bármennyire kellene is az MSZP-nek óvakodnia attól, hogy kettészakítsa a társadalmat a bal–jobb vonal mentén – ez szélsőséges esetben megfosztaná a pártot lehetséges partnereitől –, ereje következtében mégis hozzájárulhat a helyzet polarizálásához. A társadalom széthasadását csakis a liberális pártok hathatós ténykedése képes megakadályozni. Hosszú távon a liberalizmus csak akkor juthat a nyugati országokhoz képest nagyobb jelentőséghez, ha az emberek – egyebek közt – felismerik: a hatékony piacgazdaság, a szociális felelősség, valamint a törvényesség és a demokrácia melletti szilárd elkötelezettség összekapcsolása semmivel sem következtlenebb, mint bármelyik jelentős modern ideológia.

JEGYZETEK

¹ Lásd *The Formation of Party Systems in East Central Europe. Politics and Society*, 1992. (20) 1.

² Lásd Bal és jobb. Az európai és a magyar politikai paletta. *Politikatudományi Szemle*, 1993. 3.

³ Meg vagyok győződve róla, hogy az egyetlen skála – a Kovács–Tóth szerzőpáros által felállított sor –, melyre Körösi ebben az összefüggésben hivatkozik, s amely nem a szavazók véleményén, hanem a pártok vizsgálatán alapul, következtetései tekintetében (Bal: MSZP–Fidesz–SZDSZ–MDF–FKgP–KDNP; Jobb) javarészt az 1990-ben elhangzott gazdasági indítványokra támaszkodik. Körösi nem fogadja el ezt a beosztást – mivel a Fideszt az SZDSZ-hez képest balra helyezi –, de nem is ajánl helyette másikat.

⁴ Ez a következtetés a jelek szerint jellemző a szavazókra. A Szonda Ipsos egyik felmérése szerint (*Népszabadság*, 1992. nov. 25.) az emberek, legalábbis 1992-ben, az MSZP-t gazdasági elemeket is tartalmazó programja miatt tartották baloldalinak, az MDF-et viszont ideológiai álláspontjára tekintettel helyezték a jobboldalra.